

RECENZII

Delia Roxana Cornea, *Reședințele regale de la Marea Neagră. Casele de vis ale Reginelor României*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2021, 254 p.

Una dintre cele mai scandaloase și mai triste povești despre mutilarea memoriei Constanței a aparținut unei administrații locale care a vândut ilegal și pe mai nimic unul dintre reperele arhitectonice și istorice ale țării: Palatul Regal din Mamaia. Din 25 iunie 2003, când imobilul a fost preluat de o firmă, și până la 17 august 2022 când a revenit statului, fosta reședință a fost exploatată și devastată, fără ca vreodată în cei douăzeci de ani să existe preocuparea punerii în valoare. Este vorba despre singura reședință regală din România care nu a fost renovată și care nu este valorificată istoric, cultural sau turistic.

Povestea tristă a Palatului Regal din Mamaia, dar mai ales revenirea memoriei reședințelor regale dobrogene în circuitul intereselor științifice, profesionale sau civice, este una dintre cele mai importante angajamente pe care un cercetător harnic al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, așa cum este Delia Roxana Cornea, a simțit nevoia să și-l asume prin prezentul volum. Cea mai importantă contribuție istoriografică a Deliei Cornea de până acum este una care a reușit să redescopere valoarea Constanței ca reședință, cu statut oficial, pentru Familia Regală a României în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și primele patru decade ale secolului al XX-lea. Este sigur că, în această competiție a memoriei și a valorii importanței decizionale și instituționale, doar Sinaia (cu Peleş și Pelișor) poate concura cu reședințele constănțene ale secolului al XX-lea.

Volumul Deliei Cornea își propune sistematizarea celor mai importante momente ale apariției și funcționării celor patru reședințe regale de la malul Mării Negre: Palatul Regal din Constanța, Pavilionul Regal (Cuibul Reginei), Palatul din Mamaia și Palatul din Balcic, ultimele două creații ale voinței și implicării Reginei Maria.

Regele Carol I este acela care a deschis povestea relației dintre Familia Regală și Dobrogea, de la prima vizită oficială în provincie (care a început la 15 octombrie 1879 și a cuprins, între altele, Isaccea, Tulcea, Ghecet, Măcin, Cernavodă, Hârșova, Medgidia, Murfatlar și Constanța) (p. 7) și până la momentele apogeuului popularității și implicării suveranului, după inaugurarea portului modern Constanța. În acești ultimi ani ai domniei și ai vieții, Regele devenise „cel mai iubit dintre obșnuiții Constanței”, unde „fără fastul plictisitor pentru un rege, străbătea zilnic orașul, aproape singur în trăsură, spre a se duce în port la Pavilionul Reginei și spre a se înapoia la palat” (p.59).

RECENZII

Capitolul I al volumului, *Constanța, reședință regală*, motivează resorturile alegerii instituționale, economice și administrative a Constanței drept loc de ședere estivală pentru Regele Carol și Regina Elisabeta, începând cu anii 1880. Dacă la prima vizită în Constanța, în octombrie 1879, suveranul a fost găzduit în casa britanicului Edward Harris, directorul Companiei de cale ferată Danube and Black Sea and Küstendge Harbour Limited (p. 9), începând cu anii 1890 a apărut ideea construirii unui palat regal în noul oraș dobrogean. Cele mai multe dintre proiectele aduse în circuitul științific de Delia Roxana Cornea (documente arhivistice sau revenirea la sursele bibliografice editate valoroase) stabilesc necesitatea existenței unui Palat Administrativ care să cuprindă atât instituții (Tribunal, Judecătoria de Pace, Tribunal Mahomedan), cât și reședințe oficiale (ale prefectului, ale suveranului) (p. 19-24). În 1902, de pildă, autoritățile locale apreciau că reședința prefectului județului Constanța putea servi, în mod onorabil, și ca reședință temporară pentru Rege (p.24). Lucrările încep în 1903 și, după peripeții administrative și tehnice, sunt încheiate în iarna anului 1906 (p.44), Palatul Regal servind și ca sediu al Prefecturii până la Primul Război Mondial. Prima ședere a Familiei Regale în noul Palat din Constanța a fost menționată în septembrie 1907 (p.49), după care acest lucru s-a petrecut anual, până în vara anului 1914 (inclusiv). La 1/14 iunie 1914 Palatul Regal din Constanța a cunoscut cea mai fastuoasă zi din istoria lui, aceea când Familia Regală a României a primit la un dineu oficial pe Familia Imperială a Rusiei, condusă de Țarul Nicolae al II-lea. Este vorba despre ultima vizită a țarului Rusiei în străinătate, despre ultima primire oficială a unui șef de stat de către Regele Carol, despre ultimul eveniment pe care l-a găzduit Palatul Regal din Constanța.

După distrugerile inerente din timpul ocupației germano-bulgare (1916-1918), Palatul Regal din Constanța a fost refăcut și trecut, din 1924, în patrimoniul Ministerului Justiției, aici fiind deschisă Curtea de Apel (p.60). De un secol, clădirea funcționează ca sediu al unor diferite instituții judiciare, foarte puține fiind elementele care mai aduc aminte de vizitele regale și de atribuțiile administrative supreme cu care a fost investit, din 1906 și până la Primul Război Mondial.

Ceea ce trebuie subliniat este valoarea documentară a capitolului în discuție al cărții, fiind vorba despre prima istorie a acestui imobil constănțean, cu reverberații importante din punctul de vedere al memoriei locale și naționale.

Capitolul al II-lea, *Pavilionul Regal din portul Constanța- Cuibul celor două Regine*, se oprește asupra reședinței construite prima dată pentru Regina Elisabeta și, după Primul Război Mondial, refăcută și regândită de Regina Maria. Pavilionul Regal, dincolo de a fi refugiul marin al suveranei până în 1914, a reprezentat un important loc de desfășurare a unor acte simbolice, care reflectau legătura indisolubilă dintre noul teritoriu românesc, Dobrogea, cu instituțiile executive și

RECENZII

cu patrimoniul economic, militar și de securitate al statului. Regina Elisabeta este redată adesea pe terasa acestei reședințe, salutând tânăra flotă comercială și militară română, cum tot de acolo, Farul Carol I a vegheat siguranța celei mai mari lucrări de infrastructură din timpul lungii domnii a suveranului: portul Constanța. La 1/14 iunie 1914, micul Pavilion Regal a reunit Familia Regală a României și Familia Imperială a Rusiei, într-una dintre cele mai importante vizite la nivel înalt de la începutul secolului al XX-lea desfășurată în România. Devastat și el în timpul Primului Război Mondial, Pavilionul a fost refăcut de Regina Maria, care și-a petrecut aici primele ei sejururi la Marea Neagră, în calitate de suverană, în verile anilor 1924, 1925 și 1926 (p. 95-101), înainte de finalizarea palatelor de la Mamaia și Balcic. Reședința a fost distrusă de un incendiu în 1927 și refăcută în anii următori. După aceea, Regina Maria a mai fost găzduită aici, pentru perioade foarte scurte, doar în 1933 și 1936 (p. 106), Cuibul Reginei fiind folosit, însă, mai des, de Regele Carol al II-lea sau de Marele Voievod Mihai. Actuala clădire, un mic muzeu al portului, reprezintă doar o mică parte din construcțiile inițiale și inițiate de Regina Elisabeta și Regina Maria.

Capitolul al III-lea, *Reședința regală de la Mamaia*, se oprește asupra celei mai puțin cunoscute și valorificate reședințe regale de la Marea Neagră. Palatul Regal din Mamaia (Vila Regală, Club Castel, cum mai este apelat în diferite documente) a intrat în atenția publică și în circuitul științific aproape exclusiv în urma scandalului mediatic al vânzării către o firmă pe o sumă ridicolă și a condamnării definitive a principalului decident și beneficiar. Abia efortul de mulți ani al unor voci care nu au acceptat acest act și deciziile favorabile ale instanțelor, au readus reședința la nivelul de speranță a comunității și la deschiderea largă a ușilor memoriei pentru a fi valorificată istoria fabuloasă a anilor 1920-1930.

Este pentru prima dată în istoriografie când o lucrare pune în circuitul științific documente arhivistice de mare importanță, planurile construcției dar și mărturiile unor participanți și vizitatori ai reședinței. Până la apariția editorială semnată de Delia Roxana Cornea, Palatul Regal din Mamaia a rămas un loc al memoriei aproape necunoscut, puțin valorificat și fără însemnătatea pe care o merită abundant în cadrele dialogului profesional (între istorici, arhitecți, istorici ai artei).

Regina Maria stabilise încă din 1922 că își dorește o reședință pe malul mării, înainte de a descoperi terenul de la Balcic, și că acest loc era plaja (încă) sălbatică de la Mamaia. În ședința Consiliului Local al Constanței, din 5 decembrie 1924, prezidată de primarul Virgil Andronescu, consilierii au votat și redactat un text prin care rugau pe „Majestatea Sa Regele Ferdinand și pe Majestatea Sa Regina Maria a primi ca donație terenul în suprafață de 34.968 metri pătrați, aflat pe plaja Mamaia, lângă parcul comunal Ioan I.C. Brătianu, ca loc destinat pentru castelul de vară al Majestăților Lor și cu drept de proprietate absolută și

RECENZII

personală” (p.121). Lucrările au debutat în 1924, planurile fiind făcute de foarte tânărul arhitect italian Mario Stoppa (n. 1897) (p. 122). Regina Maria a supravegheat îndeaproape detaliile construirii și ale construcției deși, între timp, începuse și proiectul reședinței de la Balcic, în Dobrogea de sud. „Este exact ce vreau, scria Regina Maria la 30 ianuarie 1923, numai că este foarte problematic să pot construi o asemenea casă frumoasă la prețurile actuale, dar dacă ni se construiește o casă la Constanța sau, mai degrabă la Mamaia, nu pot suporta să fie una urâtă, ar fi o profanare a locului” (p. 122-123).

Singura vizită consemnată documentar a Regelui Ferdinand la Palatul din Mamaia este cea din primăvara anului 1926, cea în care, alături de Regina Maria, a fost prezent la Constanța și a inspectat clădirea aproape terminată dintre mare și lacul Siutghiol (p. 128). Detaliile interioare ale reședinței au fost puse la punct în vara anului 1927 (p. 130), în timpurile agoniei și decesului Regelui Ferdinand (iulie 1927) iar primul sejur al Familiei Regale în reședință este consemnat documentar în a doua jumătate a lunii august 1927, când Regele copil Mihai (născut în 1921) și mama lui, Principesa Elena, au inaugurat în Palatul Regal din Mamaia (p. 142).

Reședința Regală din Mamaia dispunea la parter de 12 camere, cu două holuri, o cameră pentru garderobă, un bufet, trei terase, patru băi și patru toalete. La mansardă, unde s-a amenajat locuința pentru Regele copil Mihai, erau șapte camere și o baie, iar la subsol erau situate locuințele personalului de serviciu și spațiile tehnice: 16 camere de locuit, o baie, patru closete, o spălătorie, o cafegerie, o bucătărie și un garaj (înspre lacul Siutghiol) (p. 129-130). Modificările politice în stat (proclamarea copilului Mihai drept Rege al României, în iulie 1927) au condus și la o schimbare administrativă și juridică în ceea ce privește noua reședință de la Mamaia. În decembrie 1927-ianuarie 1928 a fost definitivat transferul Palatului dinspre proprietatea Reginei Maria către Principesa Mamă Elena, suverana păstrându-și un teren de 2.780 metri pătrați, pe care în 1927- 1928 își va construi o mică vilă cu minaret și grădină (p. 132-133), actuala ruină a fostului Bar Orient.

Delia Roxana Cornea pune la dispoziție, pentru perioada construirii Palatului din Mamaia și aceea în care a funcționat ca reședință regală oficială (1927-1930), un abundent material fotografic și documentar, în cea mai mare parte inedit, care va constitui o bază formidabilă de cercetări pentru un loc al memoriei atât de neglijat în istoriografia română. Ceea ce merită subliniat în economia acestui capitol este că autoarea acceptă primatul Reginei Maria asupra subiectului, dar menționează și relevanța influențelor, gusturilor și acțiunilor Principesei Mamă Elena asupra patrimoniului, ceremonialului și activităților oficiale și neoficiale ale șederilor în reședința din Mamaia (p. 142-143).

Proclamarea lui Carol ca rege (în 1930) a marcat și declinul statutului Palatului din Mamaia ca reședință regală. La 27 aprilie 1932, prin intermedierea

RECENZII

ministrului Constantin Argetoianu și a guvernului condus de Nicolae Iorga, Palatul Regal din Mamaia a fost vândut către Ministerul de Război, soartă pe care o va avea, câteva săptămâni mai târziu, și mica vilă a Reginei Maria din vecinătate (p. 145-147). Ultima vizită a unui membru al Familiei Regale în Palatul din Mamaia a fost consemnată în vara anului 1947, când Arhiducesa Ileana, fiica cea mai mică a Reginei Maria, a intrat în reședința devastată de trupele sovietice, fără a mai regăsi nimic din ceea ce existase în interioare și în splendidele (cândva) grădini (p. 168).

După ce a fost exploatat ca unitate turistică de elită, în perioada comunistă, Palatul Regal din Mamaia a cunoscut cea mai vitregă perioadă din istoria sa centenară, după ce administrația locală a Constanței l-a vândut unei firme în anul 2003. O campanie media și civică, demarată în 2014 împreună cu colegii Andreea Pavel și Cristian Andrei Leonte (de la publicația constănțeană „Info Sud Est”), la care s-au mai adăugat câteva voci din media și din societatea civilă locală, însoțită de lungi procese în justiție împotriva vânzării, au redat statului român Palatul Regal din Mamaia, în mod oficial, abia la 17 august 2022.

Capitolul al IV-lea, *Reședința regală de la Balcic*, se referă la, probabil, cea mai importantă reședință regală din țară (cu excepția celor de la Sinaia), cu un impact turistic, istoric și științific de excepție. Delia Roxana Cornea a reușit să integreze în acest capitol atât documente și planuri inedite, însoțite de un abundent fond de fotografii, cât și surse bibliografice editate referitoare la alegerea, construcția și evoluția domeniului regal de la Balcic, de la demararea șantierului, în 1925, și până la cedarea definitivă, către statul comunist bulgar, în 1961, în contravaloarea imobilului Ambasadei României din Sofia. Domeniul de la Balcic, dominat de reședința Tenha Juvah, este unul dintre cele mai puternice locuri ale memoriei istoriei interbelice românești și poartă amprenta definitorie a gândirii, aspirațiilor și acțiunilor Reginei Maria în anii imediat următori pierderii statutului de suverană (după iulie 1927).

Prima ședere în noua reședință, nefinalizată, este consemnată de Delia Cornea în aprilie 1926 (p. 214), când Regina Maria a sosit la Balcic de la Constanța și Mamaia, însoțită de Regele Ferdinand, în prima și ultima vizită a acestuia la Tenha Juvah (p. 216). Autoarea ține să sublinieze diferența de abordare dintre cei doi suverani față de noua construcție: dacă Regele Ferdinand, conform spuselor Reginei Maria, rămăsese „realmente impresionat de splendida casă” înălțată pe nisipurile de la Mamaia, nu același lucru se poate spune despre impresia lăsată de reședința de la Balcic. (p.216). Modificări continue, între 1925-1936, au compus un domeniu de clădiri, grădini, mobilier din piatră, artefacte religioase, capela Stella Maris, de care au rămas încântați atât persoanele oficiale (demnitari, diplomați, militari) cât și apropiații Reginei. Ultimele modificări arhitectonice poartă semnătura Henriettei Delavrancea Gibory, în 1936, iar ultima vizită a Reginei

RECENZII

Maria la Balcic este consemnată între 29 septembrie și 23 octombrie 1937, când a plecat cu speranța unei reveniri (p. 231). De asemenea, ultima vizită regală românească la Balcic a avut loc de Sărbătorile Pascale din 1939 (9-13 aprilie), când Regele Carol al II-lea și Marele Voievod Mihai au locuit reședința (p. 234).

Conform Convenției bilaterale româno-bulgare din 29 mai 1948, guvernul Republicii Populare Române pune la dispoziția guvernului Republicii Populare Bulgaria, spre folosință, „castelul de la Balcic, proprietatea statului român, pentru a fi utilizat la înființarea unei case de odihnă și creație pentru oamenii de știință, artă și cultură din Bulgaria” (p. 241). Ceea ce se salvase miraculos în urma Tratatului din 7 septembrie 1940, domeniul regal de la Balcic, a fost definitiv cedat în 1961, când un aranjament financiar româno-bulgar a consemnat intrarea reședinței în patrimoniul statului bulgar (alături de alte patru proprietăți românești din Bulgaria), în schimbul construirii unui sediu pentru Ambasada R.P. Române la Sofia (p. 243).

Volumul semnat de Delia Roxana Cornea reprezintă cea mai importantă resursă bibliografică și documentară de până acum dedicată reședințelor regale din Constanța și Mamaia și aduce în circuitul științific locuri ale memoriei istoriei românești mai puțin cunoscute sau abordate.

prof. univ. dr. Florin ANGHEL
Facultatea de Istorie și Științe Politice Constanța